

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕГІОНАЛЬНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.34>

Попович Т. Г.,

науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується побудова механізму державної підтримки інноваційної сфери, що здійснюється для реалізації науково-технічної політики та пошуку реального фінансового забезпечення цієї сфери. Окреслюються сучасні інноваційно-інвестиційні умови в Україні. Зазначається про взаємозв'язок між високим рівнем соціально-економічного розвитку України та здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Ключові слова: сталий розвиток, регіональна нестабільність, інновації, інноваційна діяльність, інноваційно-інвестиційна діяльність, науково-технічний розвиток.

Зарубіжне та національне законодавство з питань інноваційної діяльності свідчить про те, що у сучасному світі наука перетворилася на один із найважливіших факторів забезпечення стабільного та ефективного економічного розвитку держави. Здатність генерувати і впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу є одним із найголовніших факторів забезпечення сталого розвитку як національної економіки у глобальному конкурентному середовищі, так і окремих товаровиробників. Наука вже давно перетворилася на специфічну сферу товарного виробництва, що виробляє дуже дорогий товар – об'єкти інтелектуальної власності [1, с. 19–21; 2, с. 8]. Так, ще у кінці ХХ ст. експорт інтелектуальної власності із США перевищив 25% усього обсягу експорту [3, с. 50–51].

Особливістю інноваційної діяльності є те, що вона (як один із різновидів підприємницької діяльності) є діяльністю підвищеного ризику порівняно із звичайним підприємництвом. Цей підвищений ризик обумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату. Зокрема, завдяки цьому інноваційна діяльність у розвинутих країнах має більш точну назву – венчурний (ризиковий) бізнес.

Починаючи ще з 70–80 років у розвинутих країнах виникли нові тенденції розвитку інноваційної діяльності. Насамперед основним творцем промислової власності, розробником науково-технічної продукції став малий бізнес – венчурні фірми, що нині продукує більше половини усіх винаходів і нововведень [4, с. 74–75; 5, с. 75–76]. Разом із тим кожна держава створює сприятливі умови для інноваційної діяльності, формуючи єдині цивілізовані правила і механізми, що стимулюють розвиток учасників інноваційної сфери. Незважаючи на істотні розбіжності в основі принципу побудови механізму державної підтримки інноваційної сфери, в різних країнах світу знаходиться нормативно-правовий напрям регулювання діяльності підприємств, що здійснюється для реалізації науково-технічної політики та пошуку реального фінансового забезпечення.

Основними формами вираження цих функцій прийнято вважати відповідні закони, рішення, постанови органів влади, а тому важливе значення у вирішенні проблеми нововведень має правильно побудована стабільна законодавча база, яка істотно знижує ділові ризики в процесі здійснення нових проектів [6, с. 51]. Звичайно, закони є правовим фундаментом розвитку бізнесу в будь-якій країні, але досвід інших держав свідчить, що у сфері інновацій, особливо у венчурному бізнесі, одночасно функціонують десятки законів і вже саме держава продукує таку їх кількість, щоб підтримати розвиток венчурного підприємництва і забезпечити інноваційні переваги економіки.

У розвинених країнах світу державна політика сприяння становленню і розвитку венчурного бізнесу будувалася для забезпечення економічної стабільності, незважаючи на які б там не були потрясіння, конфлікти чи інші зовнішні (внутрішні) чинники, що призводять до виникнення внутрішньої чи регіональної нестабільності.

Нині в Україні державна підтримка цієї діяльності не вимагає значних зусиль, але не сприяють цьому акти збройної агресії з боку Російської Федерації та загальна нестабільність у Європі і світі. Одночасно слід зазначити, що правова база України останніми роками була частково або повністю оновлена низкою законів та підзаконних актів у цій сфері:

1) закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII (оновлена редакція) [7], «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами) [8], «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» 16.07.1999 № 991-XIV (зі змінами) [9], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI (зі змінами) [10] та інші;

2) постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» від 22.05.1996 № 549 (зі

змінами) [11], «Про утворення Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів» від 09.08.2001 № 961 (зі змінами) [12], «Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи» 15.06.2000 № 979 (оновлена редакція) [13], «Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів» від 17.09.2003 № 1474 (зі змінами) [14], «Про затвердження Порядку надання фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету шляхом здешевлення довгострокових кредитів» від 17.11.2004 № 1563 (зі змінами) [15], «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18.03.2015 № 196 (зі змінами) [16], «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність» від 07.02.2018 № 118 [17] та інші.

Поруч з інноваціями слід розглядати питання інвестицій. Одним з перших кроків щодо врегулювання відносин у інвестиційній сфері в Україні було прийняття Верховною Радою України Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ [18]. Цей Закон був і є спрямованим на захист інвестицій, прибутків, законних прав та інтересів іноземних інвесторів на території України. Ним, у тому числі, визначено правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України.

Додатково особливості режиму іноземного інвестування на території України було встановлено у Законі України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР [19]. Ним врегульовуються відносини, що виникають з державних гарантій захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розгляду спорів тощо.

Інновації та інвестиції дуже близькі за сферою на ринку, а, отже, будь-яка інвестиційна тактика, яку застосовує підприємство, буде безпосередньо спрямовувати інноваційну діяльність у ту саму цільову сферу його життєдіяльності. Як ресурсне забезпечення чіткості інвестиційно-інноваційної тактики може виступати лише створення інвестиційно-інноваційного механізму. Це дасть змогу врегулювати та розв'язати проблеми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. Йдеться про зростання потреби в робітниках вищої кваліфікації при впровадженні нової наукоємної техніки та наукомісткої технології.

Інвестиції й інновації як дві нерозривно пов'язані сфери економічної діяльності найбільше були і залишаються уражені економічною кризою та іншими факторами нестабільності. На ринку нині складається така загальна ситуація, що інновації, які колись здійснювалися за рахунок централізованих джерел, зводяться до нуля, тоді як інвестиції, що володіли внутрішньою структурою, втратили її та стали невпорядкованими й неорганізованими, стимулюючи тільки короткострокові цілі. Вихід з такого становища один — подолати економічну кризу неможливо без інноваційно-інвестиційного прориву, відновлення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі. Саме тому капітальні вкладення без інновацій не мають сенсу, оскільки безглуздо відтворювати застаріле обладнання, що не користується попитом і якому властиві високі витрати ресурсів. Можемо стверджувати, що інновації без капітальних вкладень є нереальними та не принесуть очікуваного результату.

В умовах збройної агресії, що завдається державі Україна, інвестиції мають бути захищеними, зокрема, Законом України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» [18]. Так, у ст. 3 цього Закону закріплено, що держава не може реквізувати іноземні інвестиції за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. І крапка, тобто у цьому Законі інших випадків не передбачено. Можна стверджувати, що військовий стан, період проведення операцій об'єднаних сил, введення режиму антитерористичної операції та інші види прихованої чи явної агресії (її відбиття) не є підставою для створення реквізиції іноземних інвестицій, але ризики іншого характеру все ж залишаються.

Якщо розглянути це питання з іншого боку, коли інвестором виступає держава-агресор, то щодо неї та її суб'єктів можна застосовувати вимоги ст. 2 вказаного Закону: «іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам». Тобто на основі рішень про порушення суб'єктами держави-агресора вимог українського законодавства або про ймовірне використання доходів від впровадження інвестицій (інновацій) для проведення подальших агресивних дій не лише щодо України, а й інших держав, можна говорити про цілком виправдану позицію щодо реквізиції іноземних інвестицій та прибутків від такої діяльності. Але такі рішення мають бути чітко обґрунтовані та виважені задля уникнення порушення міжнародних вимог, що передбачають захист таких видів діяльності.

Як уже зазначалося, однією з найважливіших передумов ефективного розвитку інноваційної діяльності є її достатнє і своєчасне фінансово-кредитне забезпечення (від фундаментальних досліджень і до комерціалізації конкретних інновацій). Нині в період постійної регіональної нестабільності ми бачимо, що за відсутності достатніх коштів у бюджеті та інших джерел фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності держава надає перевагу макроекономічним факторам, зокрема створенню технопарків. Про це, наприклад, свідчить норма ст. 7 Закону України «Про спеціальний режим

інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV (оновлений), у якій для реалізації проектів технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам, що виконують проекти технологічних парків, державою надаються цільові субсидії у вигляді сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні.

Раніше, у первинній редакції цього Закону, ці установи мали набагато кращі умови та гарантії фінансування. Так, у ст. 4 було передбачено, що технологічні парки, їх учасники, дочірні і спільні підприємства при виконанні інвестиційних та інноваційних проектів не відраховують до бюджету суми податку на додану вартість та на прибуток підприємств, нараховані відповідно до законів України «Про податок на додану вартість» та «Про оподаткування прибутку підприємств», а зараховують їх на спеціальні рахунки і використовують виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз. Тоді створювалася певна фінансова основа для створення, розвитку і стабільного функціонування новостворених технопарків, які, не маючи фінансових резервів для прямого фінансування створення і функціонування, хоча б на першому етапі забезпечувалися державою шляхом створення різних податкових, кредитних та інших пільг для створення початкового капіталу та розвитку. У розвиток цієї тези вважаємо за потрібне вчергове наголосити, що доцільно було би на законодавчому рівні встановити можливість створення інноваційних фондів при академіях наук, науково-дослідних установах, підприємствах за рахунок державного бюджету, відрахувань від власного прибутку (зменшення відсотка податку на прибуток та додану вартість), пільгового кредитування, дотування інноваційної діяльності, спонсорських надходжень від юридичних та фізичних осіб, у тому числі й іноземних, тощо.

Нещодавно Уряд України представив новий механізм державного стимулювання інновацій в Україні [21]. Йдеться про реалізацію експериментального проекту з організації діяльності фонду державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків [22]. Він спрямований на створення вільного доступу винахідників, новаторів, малих та середніх підприємств до спеціалізованих баз даних патентної інформації та навчальних матеріалів, а також зміцнення технологічного та інноваційного потенціалу держави. У вказаній Постанові передбачено організацію та проведення на конкурсних засадах відбору проектів, пов'язаних зі створенням та використанням винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності, та подальшу державну підтримку їх комерційної реалізації. Хотілося б вірити, що подібне стимулювання на рівні start-up зможе дати поштовх до значної активізації загальної інноваційної діяльності в Україні.

У підсумку слід зазначити, що у законодавстві України створені достатні правові підстави та умови для здійснення інноваційної діяльності. Звичайно, ми розуміємо, що періоди регіональної нестабільності виникають постійно і не лише в нашому регіоні, але формування інноваційно-інвестиційного механізму з урахуванням найважливіших їх елементів дає змогу досягти високого рівня соціально-економічного розвитку України, що надасть можливість стабілізувати та підняти економічну складову держави. Це, в свою чергу, забезпечить внутрішню сталість розвитку, навіть за умов зовнішньої нестійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрощук Г. Зарубежный опыт стимулирования инновационной деятельности // Бизнес-информ. 1996. № 1. С. 19–21.
2. Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее правового регулирования // Предпринимательство, хозяйство и право. 2000. № 2. С. 7–9.
3. Фирсов В. А. Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе // США – экономика, политика, идеология. 1994. № 6 (294). С. 44–51.
4. Інноваційна діяльність та венчурний капітал в системній модернізації національної економіки: монографія / Н. М. Краус, О. М. Шевченко. Полтава, 2013. 184 с.
5. Мамутов В. Правовое обеспечение инновационной деятельности // Энергия инноваций. 2004. № 1. С. 75–79.
6. Мамутов В. К. Правовое обеспечение инновационной деятельности // Экономика региона. 2009. № 4 С. 51–56.
7. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // ППС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // ППС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).

9. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» 16.07.1999 № 991-XIV // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
10. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» від 22.05.1996 № 549 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів» від 09.08.2001 № 961 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи» 15.06.2000 № 979 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
14. «Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проєктів і ведення Державного реєстру інноваційних проєктів» від 17.09.2003 № 1474 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
15. «Про затвердження Порядку надання фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету шляхом здешевлення довгострокових кредитів» від 17.11.2004 № 1563 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18.03.2015 № 196 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність» від 07.02.2018 № 118 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
18. Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 № 1540а-XII // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
19. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
20. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» 16.07.1999 № 991-XIV (у первинній редакції) // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).
21. Степан Кубів презентував новий механізм державного стимулювання винахідництва в Україні // Офіційна сторінка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2018. 26 липня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/stepan-kubiv-prezentuvav-novij-mehanizm-derzhavnogo-stimulyuvannya-vinahidnictva-v-ukrayini> (дата звернення: 10.09.2018).
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту з організації діяльності фонду державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків» від 20.06.2018 № 500 // ПС «Законодавство». Версія 2.9.1 (дата звернення: 10.09.2018).

Popovych T. Legal innovative activity and regional instability in Ukraine

The feature of innovation is that it is a high risk activity compared with usual business. This increased risk is due to the novelty, creative nature of scientific and technical work, the possibility of obtaining both a positive and a negative result.

A stable legal framework significantly reduces business risks in the implementation of new projects. Of course, laws are the legal foundation for business development in any country, but the experience of other states shows that in the field of innovation, especially in the venture business, dozens of laws are functioning at the same time, and the state itself produces such a number to support the development of venture capital and provide innovative economy benefits.

In Ukraine, government support of these activities requires considerable effort, but not contributing acts of military aggression by the Russian Federation and the general instability in Europe and the world. At the same time it should be noted that the legal framework of Ukraine in recent years has been partially or completely renewed a number of laws and regulations in this area.

Near innovation should consider the investment. Innovation and investment are very similar in scope to the market and, consequently, any investment tactics, which uses the company, will directly guide the innovation activity in the same landing scope of its activity. As resourced definition of investment and innovative tactics can act only create investment and innovation mechanism.

In the context of the armed aggression suffered by the state of Ukraine, investments must be protected, in particular, by the Law of Ukraine "On Protection of Foreign Investments in Ukraine". Thus, Art. 3 of the

Act stipulate that the state can not requisition foreign investment except in cases of natural disasters, accidents, epidemics, epizootic. And the point is, that in this law other cases not provided.

It can be argued that the military status, the period of operations of the united forces, the introduction of the regime of the anti-terrorist operation and other types of covert or obvious aggression (its reflection) are not grounds for the creation of a requiem of foreign investment, but risks of another nature still remain.

Recently, the Government of Ukraine introduced a new mechanism of state incentives for innovation in Ukraine. This is the implementation of an experimental project to organize the activities of the state incentive fund for the creation and use of inventions (utility models) and industrial designs.

As a result, it should be noted that under the law of Ukraine created sufficient legal grounds and conditions for innovation. Of course we understand that there are periods of regional instability constantly and not only in our region but the formation of innovation and investment mechanism in view of the major components allows a high level of socio-economic development of Ukraine, which will allow stabilizing and raising the economic component of the state. This, in turn, will ensure the internal sustainability of development, even in conditions of external instability.

Keywords: sustainable development, regional instability, innovation, innovation, innovation and investment, scientific and technological development.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ВИПЛАТУ ДИВІДЕНДІВ В УКРАЇНІ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.35>

Черненко О. А.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено дослідженню питань, пов'язаних з реалізацією права на отримання дивідендів.

Ключові слова: дивіденд, акціонери, акціонерне товариство, акції, чистий прибуток.

Дивідендна політика будь-якого товариства має сприяти реалізації одного з корпоративних прав – права на отримання дивідендів. Прибуток є показником, який найбільш повно відображає ефективність виробництва, обсяг і якість виробленої продукції. Одним із напрямів розподілу прибутку є виплата дивідендів. Дивіденди являють собою грошовий дохід акціонерів або учасників товариства і деякою мірою сигналізують їм про те, що підприємство працює успішно [1].

Порядок виплати дивідендів передбачений низкою нормативних документів, зокрема Цивільним, Податковим та Господарським кодексами України, законами України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про управління об'єктами державної власності» тощо.

Поняття дивіденд (від лат. *dividendus*, букв. «те, що треба поділити; те, що підлягає розподілу») у найзагальнішому розумінні в літературі визначається як частина чистого прибутку акціонерних товариств, яку щороку розподіляють між акціонерами у вигляді доходу на придбані акції [2, с. 231].

Відповідно до п.14.1.49. ст. 14 Податкового кодексу України дивіденди – платіж, що здійснюється юридичною особою, у тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку.

Крім того, у ст. 116 ЦК України та ст. 167 ГК України згадується про дивіденди як про частину прибутку, що отримує учасник від господарської діяльності товариства.

Науково-теоретичну основу дослідження складають праці таких вчених, як: О. М. Вінник, Л. В. Винар, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєвої та ін.

Метою статті є дослідження деяких питань, пов'язаних з реалізацією права акціонерів, учасників товариств на отримання дивідендів.

Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає права акціонерів як власників простих та привілейованих акцій, серед яких:

- участь в управлінні акціонерним товариством;
- отримання дивідендів;
- отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства;
- отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства.